

Normaalius, kunnollisuus, kontrolli

AURI LYLÄ

Kirjoitukseni perustuu Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitokselle tekemääni pro gradu -työhön (Lylä 2005). Tutkimukseni aineisto perustui Helsingin Sanomien Nuorten Postissa vuosina 2000–2003 julkaistuihin nuorten omiin kirjoituksiin, joita oli yhteensä 66. Nuoret ovat oman maailmansa asiantuntijoita, joten heidän itse tuottamiensa tekstien tutkiminen on perusteltua. Nuortenpalstojen areena on paikka, jossa otetaan kantaa asioihin, uusinnetaan ja tuotetaan käsityksiä nuoria koskevista asioista; alkoholi ja muut päihteet ovat vain yksi niistä. Näillä palstoilla sekä kirjoittajina että lukijoina toimivat nuoret. Tavoitteenani oli tutkia kirjoituksista erityisesti sitä, miten alkoholin käyttöä perustellaan ja millainen kuva alkoholia käyttävästä nuoresta näillä palstoilla rakentuu.

Aloitin aineistoni analysoinnin niiden piirteiden pohjalta, jotka toistuivat ja jotka olivat sosiaalipsykologisesta näkökulmasta mielenkiintoisimpia. Tällaisia piirteitä olivat esimerkiksi kirjoittajien tarve luokitella nuoret kahteen selvästi erilliseen ryhmään, niihin, jotka käyttävät päihteitä, ja niihin, jotka eivät käytä. Toinen useasti toistuva piirre näytti olevan alkoholin ja muiden päihteiden käytön syiden selittäminen ongelmilla eli oletus, että alkoholin käyttö on oire ongelmista. Toisaalta esiin nousivat myös päinvastaiset kirjoitukset, joissa pyrittiin kumoamaan yksiselitteinen jaottelu meihin ja muihin ja myös päihteitä käyttävien nuorten stereotypisointi. Näissä kirjoituksissa alkoholin käytölle esitettiin toisenlaisia funktioita kuin ongelmien helpottaminen, kuten hauskanpito ja rentoutuminen.

Jatkoin analyysiä jakamalla aineistoni teemoihin. Tässä vaiheessa käytin hyväkseni sekä vastapuheen (Juhila 2004) että kategorisoinnin (mm. Billig 1996) käsitteitä. Teemat käsittelivät, millaisesta kodista alkoholia käyttävä nuori tulee, miksi nuoret juovat, yksilönä olemista vs. joukon mu-

kana menemistä sekä juomisen seurauksia. Teemat eivät olleet itsenäisiä kokonaisuuksia, vaan yksi kirjoitus voi luokittua moneenkin eri teemaan. Teemojen avulla rakentui kokonaiskuva alkoholia käyttävästä (ja käyttämättömästä) nuoresta. Enemmistö kirjoituksista oli nuorten alkoholin käyttöä vastaan, juovien nuorten kirjoitukset olivat vähemmistönä. Vähemmistön puheenvuorot esitin vastapuheena. Vastapuhujat olivat siis aineistossani niitä, jotka käyttävät alkoholia.

Helsingin Sanomien Nuorten Posti vaikutti olevan päihteitä käyttämättömien kirjoittajien areena. Suurimmassa osassa kirjoituksista tuomittiin alkoholin ja muiden päihteiden käyttö. Muodostui kaksi selkeää ryhmää: ne, jotka juovat, ja ne, jotka eivät juo. Keskustelua käytiin sen pohjalta, miten oma suhde kyseisiin ryhmiin määritellään. Koska raittiit nuoret olivat aineistossa eniten esillä, he määrittelivät sen, millä säännöllä kirjoitetaan. He loivat puitteet sille, mitä kirjoituksissa käsitellään. Juovat taas kirjoittivat samoista lähtökohdista vastapuheenvuoroja, vastapuhetta. Vastapuheessa juominen näyttäytyi normaalina toimintana, asiana, joka kuuluu nuorten elämään. Niissä kumottiin kuvaa uhrinuoresta, jolla ei ole omaa ajattelua ja jolle ongelmat ovat arkipäivää. Kirjoituksissa painotettiin juomisen positiivisia funktioita ja juomisen positiivisia seurauksia ja sanouduttiin irti siitä muotista, johon heitä yritetään laittaa.

Teemat

Kirjoitusten perusteella koti vaikuttaa vahvasti siihen, juoko nuori vai ei. Hyvässä kodissa lapsen tai nuoren ei tarvitse mennä hakemaan lohdutusta alkoholista. Huono koti taas saa lapsen hukuttamaan surunsa pulloon. Huono koti on ”pirstaleina tai jopa helvettinä”, vanhemmat jo-

ko riitelevät tai ovat jo eronneet, eivätkä he hoida kasvatustehtäväänsä. Ylipäättään perhesuhteet ovat huonot eikä kotona voida puhua nuorelle tärkeistä asioista. Vanhemmilla ei ole vaikutusvaltaa nuoriinsa, eikä vanhempia kiinnosta, missä nuori liikkuu. Toisaalta saattaa olla niin, että se, mitä yhteiskunta pitää hyvänä perheenä, ei nuorelle olekaan sellainen. Jos vanhemmat keskittyvät vain uraansa, he eivät lainkaan ehdi keskittymään jälkikasvuunsa. Huonot ja väärät juomatavat opitaan kotoa. Huonon kodin käsitteen voisi siis tiivistää siten, että se tarkoittaa kotia, jossa vanhemmat ovat välinpitämättömiä lastensa suhteen, eivät huolehdi heistä esimerkiksi rajoja asettamalla eivätkä siis rakasta lapsiaan. Rakkaudettomuus johtaa siihen, että nuoret sortuvat juomiseen. Hyvä koti taas määrittyy sellaiseksi paikaksi, jossa nuori voi puhua avoimesti asioistaan ja tunteistaan. Hänellä on selkeät rajat, esimerkiksi kotiintuloajat. Vanhemmat eivät hyväksy alaikäisten lastensa juomista eivätkä hanki näille juomia. Vanhemmat eivät itsekään juuri käytä päihteitä tai, jos he käyttävät, se tapahtuu kontrolloidusti. Lapselle saatetaan opettaa hyviä juomatapoja, mikä tarkoittaa sitä, että heille tarjotaan esimerkiksi lasi viiniä tai saunaolut. Toisaalta hyvässä kodissa lapseen luotetaan, joten häntä ei tarvitse kontrolloida paljoa, koska hän tekee sen itse. Kirjoitusten perusteella huono koti ei ole kirjoittajien omaa todellisuutta vaan niiden, jotka juovat. Kirjoittajien voi päätellä tulevan itse hyvistä kodeista.

Vastapuheenvuoroissa painotettiin sitä, että kirjoittajat ovat ehjistä kodista, jossa vanhemmat välittävät heistä. Vanhemmat luottavat heihin ja uskovat, että nuori osaa itse pitää huolen siitä, ettei hän juo liikaa. Humalassa voi mennä kotiin, eikä tarvitse pelätä saavansa selkäänsä. Kaiken kaikkiaan koti on hyvä ja lämmin, avoin paikka, jossa nuori saa olla oma itsensä. Juomisen syyt eivät siis ole lähtöisin huonosta kodista, nuori ei juo siksi, että hänellä olisi siellä ongelmia. Kirjoituksissa sanouduttiin irti siitä, että juomiseen olisi jonkinlainen pakottava tarve. Juominen tapahtuu täysin vapaaehtoisesti ja on kontrollissa.

Alkoholilla nähtiin kirjoituksissa olevan erilaisia funktioita, sekä negatiivisia että positiivisia. Kirjoittajat näkevät, että huolet hukutetaan alkoholiin ja että hauskaa ei osata pitää ilman alkoholia. Elämään normaalisti liittyviä vastoinkäymisiä ei kyetä käsittelemään, vaan ”elämä pannaan läskiksi viinalla”. Joskus nuori nähdään uhrina, joka olosuhteiden pakosta ajautuu juomaan eli sor-

tuu. Juominen on keino päästä hetkeksi pois tästä maailmasta. Tämä pako todellisuudesta -teoria esiintyi sekä juomattomien että alkoholia käyttävien kirjoituksissa. Alkoholista haetaan lohdutusta ja helpotusta psyykkisiin ongelmiin, joita ei läheskään kaikissa kirjoituksissa sen tarkemmin määritellä. Alkoholi räyttää jonkinlaisen elämässä olevan tyhjiön. Alkoholilla myös korjataan huonosta itsetunnosta johtuvaa epävarmuutta. Alkoholin avulla voi esittää olevansa kova, mutta kovuus jää siis nimenomaan vain esittämisen tasolle. Toisaalta juominen nähdään ”coolina” tai hienona, ja juovan nuoren vastakohtana on ”nössö” tai ”nörtti” nuori. Kirjoittajien kesken ei kuitenkaan vallitse yksimielisyyttä siitä, kuka oikeastaan onkaan ”cool”. Kaiken kaikkiaan nämä kirjoitukset olivat sellaisia, jotka esittivät erilaisia teorioita siitä, miksi (muut) nuoret juovat. Teorioita siksi, että kirjoittajilla ei ollut juomisesta omakohtaisia kokemuksia (kahta poikkeusta lukuun ottamatta). Nämä kirjoitukset voikin nähdä heidän yrityksinään ymmärtää juovia ikätovereitaan.

Vastapuhujien mukaan alkoholia taas juodaan pääasiassa siksi, että se on hauskaa. Kirjoituksissa nimenomaan painotettiin sitä, että ei juoda ongelmiin, sillä niitä ei ole. Tai mikäli niitä onkin, ne selvitetään selvin päin, puhumalla. Hauskuus pitää siis perustella ongelmien poissaolon kautta. Kerrotaan vaikkapa, että koulussa menee hyvin ja että harrastuksiakin löytyy. Se liittyy myös siihen, että halutaan elää nuoruus täysillä ja että täysillä elämisen vaiheesta seuraa jonkinlainen viisastuminen kokemusten kautta. Ne, jotka eivät juo, eivät elä täysillä. Toisaalta alkoholin avulla myös ollaan vanhempia kuin oikeasti ollaankaan eli halutaan kokeilla aikuisten maailmaa. Alkoholin avulla tutustutaan uusiin ihmisiin, se helpottaa muuten vallitsevaa epävarmuutta. Kirjoituksissa tämä nähtiin positiivisena asiana; ikään kuin alkoholin avulla todellinen minuus, se rento ja rempseä puoli, pääsee esiin.

Kolmas tema, joka nousi esiin aineistosta, liittyi yksilön ja ryhmän väliseen suhteeseen. Onko nuori olemassa vain osana ryhmää vai onko hän itsenäinen yksilö? Kirjoituksista 12 oli sellaisia, jotka oli kirjoitettu olkopuolisuuden näkökulmasta; kirjoittaja koki olevansa erilainen nuori suhteessa muihin. Tämä erillisyys kulminoi siihen, että kirjoittajat eivät juo, kuten kaikki muut tuntuvat tekevän. Kaveripiiri on alkanut juoda, mutta kirjoittajat eivät halua (vielä) aloittaa itse. Koulussa ei muusta maanantaisin puhuta

kuin siitä, kuinka viikonloppuna on juotu. Juomista muistellaan ja seuraavaa kertaa suunnitellaan jo kovasti. Kirjoittajat kokevat itsensä ulkopuolisiksi, kun he eivät osallistu muiden kanssa juomiseen. He kuvailevat itseään kummajaisiksi, nössöiksi, oudoiksi ja erilaisiksi. He ovat tehneet henkilökohtaisen päätöksen olla juomatta, kun muut menevät joukon mukana. Juova nuori näyttäytyy henkilönä, jolla ei ole omaa tahtoa, vaan joka menee ryhmän mukana, koska ei uskalla olla erilainen. Juova nuori on osa suurta massaa, ja ulkopuoliset kirjoittajat ovat ulkopuolisia nimenomaan yksin. Seitsemässä kirjoituksessa pohdiskeltiin samaa asiaa, erotuksena oli se, että kirjoittajat eivät asemoineet itseään ulkopuolisiksi. Näissäkin kirjoituksissa kyllä puhuttiin juovista nuorista omana joukkonaan, mutta oman aseman ei nähty olevan vähemmistössä kuten ulkopuolisuuden kirjoituksissa. Teoriat ryhmän paineesta olivat kuitenkin samat, kuten myös johtopäätökset juovan nuoren halusta olla osa ryhmää.

Vastapuhekirjoituksissa oman juomisen sanottiin olevan yksilön oma valinta, tietoinen päätös, eikä joukon mukana ajelehtimista. Yhdessä kirjoituksessa kyllä korostettiin sitä, että juominen on oiva keino päästä osaksi sellaista joukkoa, johon kirjoittaja haluaisi kuulua.

Viimeisessä teemassa kirjoitettiin juomisen seurauksista. Kirjoittajat, jotka kirjoittavat juomisen negatiivisista seurauksista, ovat yleensä niitä, jotka eivät itse kerro juovansa. Seurauksista kirjoittaminen on tavallaan raportointia siitä, mitä muille tapahtuu, kun he juovat. Koska kirjoittajien asema on ulkopuolinen, vastapuhetta ei tässä teemassa juuri esiinny. Kirjoituksissa puhutaan siitä, kuinka juovat luokkatoverit maanantaisin yrittävät kysellä toisiltaan, mitä on tullut tehtyä. Itse ei muisteta, koska ollaan oltu niin humalassa. Juovat ”koheltavat” ja ”mokaavat julkisesti”. Humalatilaa vetoaminen on heille hyväksyttävä syy tehdä typeriä asioita. Humalassa he löytävät itsensä muualta kuin oli tarkoitus, kuten vatsahuuhtelusta tai sammuneena jonnekin. Humalassa käytös on kaiken kaikkiaan kontrolloimattomaa, mikä johtaa siihen, että nuoret ”örisevät” ja ”örveltävät”, ja ympäristö menee pilalle, kun nurmikot ovat peittyneet pulloihin. Myös väkivaltainen käytös lisääntyy, ja juominen yhdistetään myös varasteluun. Juovat nuoret myös pilaavat elimistönsä ja elämänsä siten, etteivät he esimerkiksi enää jaksa käydä koulussa. Alkoholin käy-

tön nähdään johtavan paitsi alkoholisoitumiseen myös huumeiden käyttöön. Kirjoituksissa, joissa käsiteltiin alkoholin käytön seurauksia seksuaalisen käyttäytymisen kannalta, puhuttiin suurimmaksi osaksi tytöistä. Lievimmillään alkoholin juominen johtaa siihen, että kikitetaan ja yritetään esittää poikaporukalle. Astetta vakavampaa on ”poikien kanssa nuoleskelu perjantaisin” tai se, että yritetään muistaa, kuka on imenyt ”fritsuja” kaulaan. Neitsyys menetetään usein humalassa ja seksiä harrastetaan jonkun ohikulkijan kanssa, sängyssä tai pusikossa. Kaiken kaikkiaan alkoholin kontrolloimaton juominen johtaa kontrolloimattomaan käyttäytymiseen. Tätä pidettiin yhtenä syynä olla juomatta. Toisaalta yksikään näistä kirjoituksista ei kuulunut vain tähän teemaan vaan useampiin jo edellä mainittuihin. Siten voisi päätellä, että tämä eräänlainen kontrolloimattomuus ei näiden juovien nuorien kohdalla liity vain siihen hetkeen, kun he ovat humalassa, vaan se määrittää heitä laajemminkin: kontrolloimattomuus on heissä koko ajan enemmän tai vähemmän, mutta se tiivistyy humalatilanteessa.

Mistä oikeastaan puhutaan?

Analyysin edetessä alkoi näyttää siltä, että ilmi-teemojen sisällä, tekstien rivien väleissä on paljon ja toistuvaa tavaraa – jonkinlaisia esisopimuksia. Esisopimuksilla tarkoitan asioita, jotka otetaan annettuna, joita ei juuri kyseenalaisteta vaan jotka näyttäytyvät eräänlaisena normina. Esisopimusten kautta puhutaan muun muassa siitä, millaista on olla kunnollinen nuori, mikä on normaalia tai mikä on kontrolloitua käyttäytymistä. Näistä asioista ei kuitenkaan varsinaisesti puhuta erillään toisistaan, vaan ne ovat tiiviisti yhteen kietoutuneita kuten esittelemäni teematkin. Kunnollisuuden, normaaliuden ja kontrollin esisopimukset ovat sellaisia taustateemoja, jotka ovat läsnä kaikissa kirjoituksissa, eräänlaisena valkokankaana, jolle muu puhe heijastuu. Ne ovat asioita, joiden kaikki kirjoittajat olettavat olevan olemassa, ja se, mistä varsinaisesti keskustellaan tai neuvotellaan, liittyy siihen, mitä ominaisuuksia näihin käsitteisiin liitetään; minkälainen nuori on normaali, minkälainen nuori on kontrollissa ja minkälainen nuori on kunnollinen. Olennaista näiden määritelmien sisällössä on se, että ne tuotetaan kategorisoimalla, liittämällä tietynlaisia ominaisuuksia juoviin nuoriin, näistä maalataan kuva, jolla py-

ritään osoittamaan, että juovat nuoret ovat epänormaaleja, he eivät kykene kontrolloimaan itseään eivätkä he ole kunnollisia. Vastapuheen avulla juovat nuoret pyrkivät neuvottelemaan itselleen normaalin, kunnollisen ja kontrollissa olevan henkilön aseman.

Kaikilla kirjoittajilla on käsitys normaalista, ja vaikka siitä ei suoranaisesti puhuttaisikaan, se on koko ajan taustalla. Toisinaan juova nuori näyttäytyy epänormaalina, toisinaan taas täysin normaalina, riippuen siitä, kuka määrittelee. Vastapuhujan eli juovan nuoren tarkoituksena on todistaa vastoin kaikkia aiemmin esitettyjä vastakkaisia todisteita, että juova nuori on normaali. Tarve tulla nähdyksi normaalina on suuri, sillä normaali on hyväksyttyä. Toisaalta taas normaali rinnastuu tavalliseen, ja joissain tapauksissa tavallinen on yhtä kuin tylsä, ei kiinnostava. Silloin kirjoituksissa painotetaan sitä, kuinka erilaisia ollaan. Mutta vaikka erilaisuuden eli yksilöllisyyden tarvekin on suuri, epänormaalius ei ole toivottava tila. Epänormaalissa on jotain vikaa, se on pelottavaa, joten oman itsensä epänormaaliksi määrittelykin tapahtuu siten, että kuitenkin ollaan normaalin rajojen sisällä.

Kunnollisuudestaakaan ei puhuttu suoraan, mutta se on vahvasti taustalla aivan kuten normaaliuskin. Kunnollisuuteen liittyvät muun muassa sellaiset asiat kuin koulumenestys ja tulevaisuudensuunnitelmat. Nämä ovat asioita, joita yleisesti pidetään tärkeinä; pitää olla kunnollinen, jotta voi menestyä myöhemmin. On hyvä, jos omaa kehittäviä harrastuksia, niistä on hyötyä myöhemmin esimerkiksi työelämässä. On olemassa sääntöjä, joita noudattamalla saa hyvän elämän. Nämä säännöt tulevat ulkopuolelta, nuori ei ole niitä itse luonut, mutta näitä sääntöjä uusinnetaan jatkuvasti muuallakin, eivätkä nuorten omat kirjoitukset ole tästä poikkeus. Nuoret, jotka eivät juo, pitävät itseään kunnollisina. Nuoret, jotka juovat, pitävät myös itseään kunnollisina. Itse asiassa kunnollisuus antaa jollakin tapaa luvan juoda, aivan kuten myös se, että on normaali. Hyvä elämä ja menestys liittyvät aikaan, joka tulee nuoruuden jälkeen. Nuoruudessa pedataan itselle paikkaa hyvässä elämässä, menestyjien joukossa.

Kontrolli nähdään keskeisenä asiana, josta on hyvin tärkeää pitää kiinni. Jos ei ole kontrollissa, ei myöskään ole normaali, saati sitten kunnollinen. Kontrolli tarkoittaa sitä, että asiat ovat tasapainossa; koulu menee hyvin, mutta se ei vie

kaikkea energiaa, vaan tilaa jää myös rentoutumiselle. Tai vaikka sitä, että alkoholia juodaan kyllä, mutta se ei ole elämän tärkein asia, niin että se vaikuttaisi elämän muihin osa-alueisiin häiritsevästi. Kontrolli nuorten kohdalla on kirjoitusten perusteella peräisin alun perin kotoa. Jos kotona on ollut tarpeeksi kontrollia, nuori on sisäistänyt sen ja valvoo itse itseään niin, ettei vanhempien enää tarvitse tehdä sitä. Nuori, jolla on kontrolli itsestään, on sekä normaali että kunnollinen.

Koska käsitteet kunnollinen, kontrolli ja normaali olivat niin keskeisessä osassa aineistossani, se tarkoittaa sitä, että kun puhutaan alkoholista, puhutaankin oikeastaan näistä asioista. Alkoholi on se asia, jonka kautta omaa asemaa suhteessa näihin käsitteisiin peilataan. Se, millainen suhde nuorella on alkoholiin, määrittää hänen asemansa suhteessa oletettuun normaaliin, kunnollisuuteen ja kontrolliin. Ne ovat esisopimuksia, asioita, joiden olemassaolosta ei kiistellä mutta joiden rajoista neuvotellaan.

Alkoholin kautta nuori peilaa itseään näihin taustalla vallitseviin, tavoiteltaviin asioihin. Jos yksi niistä pettää, kaikki muutkin pettävät sen mukana. Tämä pätee riippumatta siitä, juoko nuori vai ei. Juomattomalle nuorelle alkoholin käyttämättömyys merkitsee sitä, että hän on kontrollissa, hän on normaali ja hän on kunnollinen. Jos hän joisi, nämä asiat olisivat menetettyjä. Juova nuori taas haluaa sanoa, että huolimatta siitä, että hän juo, hänkin on kaikkia näitä asioita. Juominen on normaalia niin kauan, kuin se pysyy kontrollissa. Juoda voi siksi, että kunnollisuuden ja normaaliuden kautta on todistettu, että asiat ovat kontrollissa. Tätä kautta myös alkoholin käyttö on asia, joka on kontrollissa. Lisäksi juominen nähdään asiana, joka kuuluu olennaisesti nuoruuteen, se on osa sitä, että elää nuoruutensa täysillä. Sitä pitää toki harjoitella, mutta nuoruus on sellainen vaihe, jossa harjoitellaan aikuiseksi tuloa. Siten väliaikaiset kontrollin menetykset eivät ole nekään vakavia asioita, vaan normaaleja, kontrolloidusti tehtyjä.

Aineiston luonteeseen tai siellä vallitseviin kirjoitussääntöihin kuuluu, että mikäli nuori kirjoittaa juovansa, hänen täytyy perustella se hyvin. Juomista perustellaankin hyvin laajasti, koska siitä on pakko perustella. Juominen tulee oikeuttaa juuri normaaliuden, kunnollisuuden ja kontrollin kautta. Juomattomuutta ei niinkään tarvitse perustella, sillä se nähdään ja palstalla hyväksytään automaattisesti normaaliksi, kunnolliseksi

si ja kontrolloiduksi tavaksi elää. Juomattomien ei tarvitse perustella mitään, normaaliuden todistustaakka on niillä, jotka juovat.

Nuortenpalstalla siis määritellään ja uusinnetaan jatkuvasti käsityksiä normaalista, kontrollista ja kunnollisuudesta. Miten nämä asiat suhteutuvat muihin aineistoihin perustuvaan tutkimukseen? Kouluterveyskyselyn tulosten mukaanhan nuorten keskuudessa juomisen suhteen vallitsee joukkoharha (Rimpelä & al. 2003). Neljäntoista vuoden iässä yli 80 prosenttia nuorista kuvittelee muiden juovan enemmän kuin he itse, ja vaikka tämä harha pieneneekin iän myötä, sillä on varmasti vaikutusta siihen, miten nuori määrittelee itsensä ja alkoholin käyttönsä suhteessa normaaliin. Tästä voisi päätellä, että koska miltei kaikki nuoret kuvittelevat juovansa vähemmän kuin muut ikätoverinsa, tämä heijastuu myös heidän kirjoituksiinsa. Uskon tämän näkyvän aineistossa siten, että juuri tämän harhan vuoksi ”vähemmistö” eli raittiit nuoret reagoivat niin kiivaasti alkoholia käyttäviin nuoriin, sillä heidän täytyy puolustaa omaa toimintaansa, jotteivät he tuntisi olevansa epänormaaleja. Nuorten mielipidepalsta tuntuu olevan raittiiden nuorten areena, he ovat ottaneet sen omakseen, ja siellä juova nuori on altavastaajana. Näyttää siltä, että ”ulkomaailmassa” raittiiden nuorten sanomalle ei ole sijaa, koska siellä kaikki tuntuvat juovan.

Retoriset strategiat

Jaana Jaatinen (2000) tutki nuorten päihdekulttuuria haastattelemalla 13–16-vuotiaita nuoria. Jaatisen tutkimuksessa esiin tuli erilaisia yleisiä tapoja, joilla nuoret kuvailivat suhdettaan päihteisiin. Kaksi yleisintä puhetyyliä olivat *viattomuuden retoriikka* ja *avuttomuuden retoriikka*. Viattomuuden retoriikassa päihteiden käytöstä puhutaan siten, että nuori itse vapautuu vastuusta. ”He kokeilevat tai juovat toisten toimintojen kohteina tai tilanteiden uhreina” (Jaatinen 2000, 3). Tämäntyyppinen puhe ei ole suunnattu muille nuorille eli vertaisryhmälle vaan mahdollisille aikuisille kuulijoille, sillä nuorten keskinäisissä puheissa arvostetaan kokeneisuutta päihteiden käytössä. Avuttomuuden retoriikkaa taas leimaa se piirre, että tämäntyyppisissä puheenvuoroissa päihteiden käytön nähdään olevan eräänlainen pakko: kieltäytyminen on mahdotonta, sillä kaikki muutkin juovat.

Viattomuuden retoriikka tuli esiin myös omassa aineistossani, mutta lähinnä silloin, kun juovaa nuorta määriteltiin ulkopuolelta, kun tuotiin esiin sitä, kuinka nuori juo olosuhteiden uhrina. Nuorta ei nähdä kovinkaan aktiivisena toimijana oman elämänsä suhteen, vaan hän ajautuu päihteiden maailmaan. Tämä ei kuitenkaan päde enää silloin, kun nuori kirjoittaa itse juovansa. Silloin oma toimijuus on hyvin hallussa, kontrollissa. Tämä on varsin loogista, kun ottaa huomioon, miten ne nuoret, jotka juovat, määrittelevät itsensä. Se, että antaisi itsestään viattoman uhrin kuvan, ei sopisi siihen kaavaan, jonka mukaan pitää antaa itsestään nimenomaan päinvastainen kuva, jotta juominen olisi oikeutettua.

Vaikuttaakin siltä, kuin viattomuuden retoriikka olisi jotakin sellaista, johon tukeudutaan silloin, kun yritetään selittää muiden käytöstä eli ymmärtää sitä, miksi toiset nuoret juovat, tai silloin, kun halutaan esittää asiat niin, että vastuu on jollakin toisella. Kun oman toimijuuden aktiivinen hallinta on se kaikista tärkein ominaisuus, mitä halutaan painottaa, viattomuuden retoriikkaa ei kannata käyttää.

Elina Virokannaksen (2004) väitöskirjassa pohditaan myös nuorten toimijuutta. Hän tutki huumeita käyttäviä nuoria, eivätkä hänen tutkimustuloksensa ole suoraan verrattavissa omiini, sillä huumeiden käyttöön liittyy vahvempia sosiaalisia leimoja kuin alkoholin käyttöön. Tiettyjä yhteneväisyyksiä tuloksissa kuitenkin on. Toisaalta Virokannaksen nuoret määrittelivät oman toimijuutensa siten, että he ovat ajautuneet tiettyihin ratkaisuihin. ”Asiat ikään kuin soljuivat nuorten elämässä toisten toimijoiden, olosuhteiden tai kontrollitoimenpiteiden ohjaamina” (Virokannas 2004, 27). Toisaalta taas oma toimijuus, oma aktiivinen tahto varsinkin huumeiden käytön aloitusvaiheessa, tuotiin esiin. Virokannaksen mukaan nuoret eivät pyrkineet tuomaan omaa toimintaansa esiin viattomuuden retoriikkaa hyväksi käyttäen, vaikka he eivät kyllä toisaalta osoittaneet myöskään ottavansa vastuuta tapahtumista. He siis tavallaan kuvasivat itsensä ja oman toimijuutensa rajoittuneena, ei aivan viattomana muttei myöskään täysin oman kontrollin alaisena.

Omassa aineistossani nämä tavat suhtautua ilmenivät niin, että silloin kun kirjoittajina olivat nuoret, jotka eivät käytä alkoholia, käyttäjiä kuvattiin tavallaan olosuhteiden uhreina. Toisaalta heitä samalla syyllistettiin, ikään kuin he olisivat uhreja omasta syystään. Ne, jotka ilmoitti-

vat juovansa, kuvasivat itseään hyvinkin aktiivisina toimijoina. Nimenomaan painotettiin sitä, kuinka juominen on oma, tietoinen päätös, josta viattomuuden retoriikka on kaukana. Aineistossani epänormaalin määritelmä tulee miltei aina ulkopuolelta, raittiit leimaavat juovat epänormaaleiksi ja jossain määrin tämä tapahtuu myös toisin päin. Tässä valossa normaaliuden ja viattomuuden tuottaminen voidaan siis nähdä strategioina, joita käytetään vain silloin, kun siitä on jokin hyötyä. Ei kannata antaa itsestään viattoman kuvaa, jos tarkoituksena on korostaa oman toimijuuden hallinnassa oloa. Ei myöskään kannata luokitella itseään epänormaaleiksi samasta syystä. Kirjoitusten perusteella vaikuttaa siltä, että kirjoittajat ovat tietoisia näiden retoristen strategioiden olemassaolosta ja siitä, milloin niitä kannattaa käyttää.

Vastapuheen yhtenä keinona on tuottaa puhujasta kuva tavallisena ihmisenä, käyttää tavalisuusretoriikkaa. Siinä on kyse samasta asiasta kuin kirjoituksissa – kirjoittajat haluavat tuottaa itsensä normaaleina. Vastapuhe kuitenkin kohdistuu kulttuurisiin kategorioihin, joita muutama poikkeus ei riitä muuttamaan. Aineistoni pohjalta voi sanoa, ettei vastapuhe tässäkin tapauksessa ole tuottanut mainittavaa tulosta. Normaalin, kunnollisuuden ja kontrollin rajoista käydään samaa kamppailua yhä uudelleen ja uudelleen ilman, että yksittäisten kirjoittajien puheenvuorot paljoakaan muuttaisivat.

Näyttää myös siltä, että Jukka Törrösen (2001) ja Matti Piispan (1999) tulokset lehdistön alkoholikirjoittelua koskevista tutkimuksista sopivat yhteen tulosteni kanssa. Alkoholi nähdään aineistossani nuoriso-ongelmana, johon kirjoituksissa etsitään syitä ja ratkaisuja. Siinä, missä sanomalehdet tarjosivat ongelmaan ratkaisuksi yhteisöllisyyttä, tarjosivat nuortenpalstalle kirjoittavat samaa ratkaisua, joskin hyvän kodin käsitteen kautta puhuen. Myös eurooppalaisen juomattavan ihannoitiin tuli kirjoituksissa esiin. Nuorten omissa kirjoituksissa käsitellään siis samoja aiheita kuin lehtikirjoittelussa yleensä.

Entä sitten?

Kaiken kaikkiaan tutkimistani kirjoituksista jäi askarruttamaan muutama asia. Ensinnäkin on ikävää, että kirjoittajat tuntuvat kokevan suuria paineita alkoholin käytön suhteen. Kirjoitus-

ten perusteella tuntuu olevan kaksi luokkaa, juovat ja juomattomat, joista toiseen joko kuulut tai et kuulu. Näille ei tunnu löytyvän mitään väliuotoa. Kirjoitusten perusteella sitä toista luokkaa, johon itse ei kuuluta, tunnutaan halveksittavan kovasti, varsinkin juomattomat nuoret paheksuvat juovia ikätovereitaan. Tämä mustavalkoisuus sinänsä on toki kyseiseen ikäkauteen kuuluva asia, joka lievenee iän myötä. Toisaalta myös kirjoitusten mustavalkoisuus vähenee sitä mukaa, mitä vanhempia kirjoittajat ovat. Nuoremmat ovat siis vanhempia kärjistävämpiä. Tästä johtuen voisi ajatella, että sen sijaan, että ajateltaisiin kirjoittajia ”alaikäisinä”, tehtäisiinkin jako ”lapsien” ja ”nuorten” välille. Juomisen aloittamisen nähdään osassa kirjoituksia askeleena aikuisuuteen – se on eräänlainen rajapyykki lapsuuden ja aikuisuuden välillä. Monet kirjoittajat painottavat sitä, että he eivät vielä halua aloittaa juomista. He siis tulevat sen joskus aloittamaan, mutta kokevat vielä olevansa liian nuoria. Tämän voisi tulkita myös siten, että he haluavat vielä olla lapsia, ja lasten elämään alkoholin ei pitäisi kuulua. Kirjoitusten mukaan alkoholia juomalla ”oltaisiin vanhempia kuin ollaankaan” eli otetaan se askel aikuisuuteen. On toisaalta varsin ymmärrettävää, että 15–16-vuotiaat haluavat olla vanhempia kuin ovatkaan, mutta on huolestuttavaa, että lapset (12–13-vuotiaat) eivät halua olla lapsia. Lapsuus ei tunnu olevan järin arvostettua, jos lapsilla on tarve aikuistua kovin varhain. Tämä paine aikuistumiseen näyttäytyy laajemminkin yhteiskunnallisella tasolla, eikä liity pelkästään alkoholin käyttöön. Alkoholin käytön aloitusikä on viimeksi kuluneiden noin kolmenkymmenen vuoden aikana laskenut, esimerkiksi raittiita 14-vuotiaita tyttöjä oli Nuorten terveystapatutkimuksen mukaan 44 prosenttia vuonna 1977, kun luku vuonna 2001 oli enää 34 prosenttia (Rimpelä & al. 2003). Alkoholin juominen siis aloitetaan entistä aikaisemmin, ja ainakin tässä suhteessa lapsuus näyttää lyhentyneen. Olisi mielenkiintoista tutkia enemmän sitä, mistä tämä paine nopeaan aikuistumiseen johtuu.

Ero ”lasten” ja ”nuorten” kirjoituksilla näyttäisi siis olevan se, että lapset ovat erittäin alkoholivastaisia, kun taas nuoret, jotka ovat joko juuri aloittamassa tai jo aloittaneet alkoholin käytön, suhtautuvat alkoholiin myönteisemmin. Lasten kiiwas alkoholivastaisuus voisi olla yritys pitää lapsuudesta kiinni, halua olla vielä toistaiseksi lapsi. Kärjistäen voisi sanoa, että kun alkoholikokeilut

on aloitettu, lapsuus on ohi. Täten lapset koettavat kirjoituksillaan neuvotella itselleen oikeuden olla lapsia vielä vähän aikaa.

Toisaalta taas nuoret, jotka ovat jo aloittaneet juomisen, eivät kuitenkaan ole vielä aikuisia, vaan vasta harjoittelevat sitä. Alkoholin käyttö ei suinkaan ole ainoa aikuisuuden harjoittelumuoto, mutta kirjoituksista tutkin nimenomaan sitä puolta. Nuoret ottavat juomiseen mallia aikuisilta, ja sitä harjoitellaan siis kunnollisuuden, kont-

rollin ja normaaliuden käsitteiden kautta. Suurin osa aikuisistahan juo, ja suurin osa heistä ilman suurempia ongelmia – käyttäen hyväksi samoja käsitteitä. Satunnaiset kontrollin menetykset harjoittellessa kuuluvat siis osana siihen vaiheeseen, jossa ei vielä täysin hallita uutta asiaa mutta jossa tavoitteena kuitenkin on täysi hallinta. Nuoret näyttäisivät siis olevan lapsuuden ja aikuisuuden välisessä välitilassa, jossa ei enää olla lapsia mutta ei vielä aikuisiakaan.

KIRJALLISUUS

- BILLIG, M.: *Arguing and Thinking. A rhetorical approach to social psychology.* (Uudistettu laitos.) Cambridge: Cambridge University Press, 1996
- JAATINEN, JAANA: Viattomuuden tarinoita. Nuoret päihdekulttuurinsa kuvaajina. Raportteja 251. Helsinki: Stakes, 2000
- JUHILA, KIRSI: Leimattu identiteetti ja vastapuhe. S. 20–32. Teoksessa: Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.): *Puhua vastaan ja vaietta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista.* Helsinki: Gaudeamus, 2004
- LYLY, AURI: Ongelmatapaus vai tavallinen nuori? Diskurssianalyttinen tutkimus nuortenpalstan kirjoituksista. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos, 2005

- PIISPA, MATTI: Alkoholi, huumeet ja media. Viisi tapaustutkimusta päihdevalistuksen mahdollisuuksista. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 1999
- RIMPELÄ, ARJA & LINTONEN, TOMI & PERE, LASSE & RAINIO, SUSANNA & RIMPELÄ, MATTI: Nuorten terveystapatutkimus 2003: Tupakkatuotteiden ja päihteiden käytön muutokset 1977–2003. Aiheita 13/2003. Helsinki: Stakes, 2003
- TÖRRÖNEN, JUKKA: Lehdistön alkoholipoliittinen asemoituminen vuosina 1993–2000. *Yhteiskuntapolitiikka* 66 (2001), 415–431
- VIROKANNAS, ELINA: Normaalin rajan molemmilla puolilla. Tutkimus huumehoitoyksikön nuorten identiteettien rakentumisesta. Tutkimuksia 144. Helsinki: Stakes, 2004.